

LEPO JE ŽIVET' NA DEŽELI

Filmi o kmetijstvu in kmetstvu v Slovenskem filmskem arhivu

Ko sem Radotu, ki milo rečeno ni dolgo zdržal pri delu, v šali omenil, da je od vsega kmečkega dela še najboljša mal'ca, mi je hitro vrnil: »Pa tudi juž'na ni slaba.«

Zaradi »mestnega sindroma« kmečkega romantizma začnem opise filmov o kmetijstvu in kmetstvu, ki so shranjeni v Slovenskem filmskem arhivu pri Arhivu Republike Slovenije s »turističnimi razglednicami«, s hrano, kajti prav hrana je, poleg prikaza neokrnjene narave, starih običajev, domačij in občutka kmetstva, eden izmed bistvenih elementov turističnih filmov. To velja že za predvojne stvaritve, tako za filma Božidarja Jakca in Ivana Noča z naslovom Gregoričev fotoizlet v Belo krajino iz leta 1933 s plesi domačinov, pohajanjem po zidanicah, pečenjem jagenjčka ter veselico kot tudi za profesionalne turistične propagandne filme za jugoslovansko tržišče, ki so jih snemali predvsem hrvaški snemalci Svetlotona. Tako film Ormož, jugoslovanski Gallspach iz leta 1935 prikazuje poleg kopalških zmogljivosti še zabavo s pečenjem odojkov v pristem prleškem okolju. Metod Badjura pa je v prvem slovenskem profesionalnem turističnem filmu Pohorje vključil pastirje s čredami krav in ovac, mline, drvarje, oglarje in splavarje. Po drugi svetovni vojni 1945. leta je Janez Korenčan v filmu Delo in oddih rudarjev posnel tudi delavce, ki opravljajo tudi poljska dela v okolici Bleda. Podobno kot v filmu Pohorje, vendar bolj, je Badjura vključil elemente kmetstva tudi v svoje filme Slovensko Primorje (1948), Pomlad v Beli krajini (1952), Svet ob Soči (1956) in Brda (1960), pri čemer je zajel tako rekoč vse, od planšarstva in sirarstva, oranja z voli in konji, vinogradništva in sadjarstva v Brdih, kraških domačij do drvarjev v snežniških gozdovih. Izraziti elementi kmečke idile so še v čistih turističnih propagandnih filmih: film s

spomini izseljenca Domotožje Borisa Goriupa (1956), Zakladi naše dežele, film s primorskimi motivi Jožeta Bevca (1957), Sprehod po Beli krajini (1965) in Trzič, biser med gorami (1966) režiserja Dušana Prebila, Vode odtekajo ponoči režiserja Ernesta Adamiča (1960), ki prikazuje tudi košnjo na Cerkniškem jezeru, Pismo z gora Janeta Kavčiča in Ptujška dežela Franceta Kosmača (1971), Bele gazi Janeta Kavčiča (1973), Triglav Mirčeta Šušmelja (1978) in Tako teče čas v občini Žalec Rudija Klariča (1981) in Flos.

Filma Turisti na kmetijah režiserja Lojzeta Jurca (1965) s prikazom turistične kmetije Petra Ježa iz Luč v zgornji Savinjski dolini in Kmečki turizem Boštjana Hladnika (1983), film o kmečkem turizmu v Škofjeloškem hribovju, sta vredna posebnega poudarka in ju ne moremo primerjati s prejšnjimi, saj sta posneta z jasnim namenom in v celoti posvečena pomembni dejavnosti, kmečkemu turizmu, ki je glavna ali dopolnilna dejavnost na vasi, hkrati pa zahteva tudi posebno usposabljanje. V teh primerih kmetstvo namensko postavljata na prvo mesto, v jasno vlogo čiste poklicne dejavnosti.

Posebno poglavje so filmi o raznih kmečkih praznikih, v Bohinju in Krškem (1946), v Šentrupertu na Dolenjskem (1951), Žalcu (1954), kmetijskem tednu v Beli krajini istega leta in kravjem balu v Bohinju leto kasneje.

Če se vrnemo k pravim strokovnim filmom, moramo začeti pri najstarejših. V filmu iz leta 1930 Kmetijska šola na Grmu pri Novem mestu so posneli plemenskega bika, osuševanje polja z geodetskimi opravili, kopanje jarkov, sejanje, sajenje in okopavanje pridelkov ter pašo na visokogorskih planinah. Tudi v filmu Banovinska kmetijska šola Sv. Jurij ob južni železnici, današnji Šentjur pri Celju, so posneli kmečka opravila, dodali pa prašičerejo, siliranje krme, sadjarstvo, zelenjadarstvo in urejanje okrasnega vrta. Leta 1935 ali leto kasneje je bil posnet film Prva banovinska razstava malih živali na velesejm v Ljubljani - na njem so razstavljali koze, ovce, perutnino in bobre.

V filmu iz leta 1932 Zadržna živinoreja in mlekarstvo na Gorenjskem so posneli vzorno kmetijo v Vogljah pri Kranju, konje, mlekarstvo v Naklem in planšarstvo ter sirarstvo na Pokljuki.

Po osvoboditvi leta 1945, so najprej posneli film Udarniško delo v gozdovih Jelovice, nato pa o delu na državnem posestvu na Kočevskem. Tudi v filmskih novicah in filmskih obzornikih, ki so jih v Sloveniji snemali po drugi svetovni vojni, od leta 1945 do 1951, in ki jih je oblast uporabljala v propagandno-izobraževalne namene, prikazani pa so bili kot predfilmi v kinematografskem sporedu, najdemo kar nekaj kadrov o kmetijstvu. Filmski obzornik (v nadaljevanju FO) iz junija 1946 prikazuje ribištvo v Sv. Križu pri Trstu, delo vrtnarjev, semenogojcev in pridobivanje rženih rožičkov, ki so jih uporabljali v farmacevtski industriji, štiri mesece kasneje, ob trgatvi, so vključili kader z naslovom Jesenski plodovi, v katerem prikazujejo pomen sadjarstva in obiranje in izvoz jabolk ter trgategv grozdja v Slovenskih goricah, o nekdanjih viničarjih, ponosnih pridelovalcih in prodajalcih vina, ter kader o nabiranju bukovega žira. Kmetijstvo je prikazano v štirih FO iz leta 1947. V FO št. 11 so prikazali delo združnikov s traktorji v kmetijskoobdelovalni zadrugi (včasih so jo posmehljivo imenovali KOZA) v Radvanju pri Mariboru ter posek lesa v okolici Trziča. V FO št. 15 je vključen prikaz boja proti trahomu v Prekmurju, v FO št. 16 žetev s kombajni v Prekmurju. V FO št. 18 so prikazali hmeljarstvo v Savinjski dolini, ribištvo na slovenski obali in razstavo plemenske živine na Jesenicah. Istega leta so v FO št. 16 prikazali posnetke uničevanja koloradskega hrošča, ki ga je s posebnimi pripravami zapraševala in škropila mladina iz Brežic in Ljubljane. Uničevanje koloradskega hrošča je bilo posneto tudi leto kasneje v filmu Ernesta Adamiča z naslovom Uničujmo koloradskega hrošča. V filmskih obzornikih iz leta 1948 so v FO št. 21 prikazali pridobivanje hormona oestron na živalih in splošno dejavnost veterinarske bolnišnice, šole in veterinarskega zavoda v Kočevju, v FO št.

23 ribogojnice v Bohinjski Bistrici in Dragomlju ter agronome na praksi na državnem posestvu v Rakičanu. Istega leta je bil posnet tudi film o lovu na rake in ribolovu na Cerknjskem jezeru ter o cvetenju, zorenju, obiranju in prodaji sadja na trgu. Leta 1949 so v FO št. 35 posneli pouk in praktično delo na kmetijski šoli v Mariboru in gašenje gozdnih požarov, v FO št. 39 tekmo koscev in grabljic v Koprivniku na Kočevskem, v FO št. 38 gozdarsko mehanizacijo, v FO 40 št. pa živinorejo na Kočevskem. Istega leta je bil posnet še film Gozdarska razstava in film o tehničnem pregledu ter vzdrževanju traktorja. Leta 1950 so v FO št. 46 posneli umetno valilnico, v FO št. 48 morski ribolov v Istri ter košnjo s kosilnico v Šmarju-Sap ter film Traktorski sejalek.

Tako kot to velja za starejše filme, štejemo za najdragocenejše filme o kmetijstvu in kmetstvu po drugi svetovni vojni strokovne in izobraževalne filme, ki so jih manj pogosto snemala filmska podjetja Viba in Triglav film, najpogosteje pa Agrofilm založbe Kmečka knjiga, Zavod SRS za produktivnost dela, Studio 16 in DDU Univerzum. Film Prva hmeljarska razstava v Žalcu (1953) prikazuje laboratorije, rast hmelja, škodljivce in zaščito pred njimi, obiranje in prodajo hmelja, podobno kot film z naslovom Hmeljarstvo v Savinjski dolini (1956). Med filmi, ki prikazujejo specializirane kmetijske razstave in najnovejše pridobitve na tem področju, sta zlasti pomembna filma Ernesta Adamiča Prva republiška razstava živine v Ljubljani in Prva mednarodna razstava vin v Ljubljani (1955). Avtohtone slovenske pasme prikazuje filma Solčavske ovce (1954) in Zreja štajerske kokoši (1955). Leta 1956 je Adamič posnel še film Pridelovanje semenskega krompirja v Sloveniji, s prikazom selekcije in novih strojnih zmožnosti. Film Čebelarjevo leto (1955) prikazuje življenje čebel, pašo in točenje medu, film iz istega leta Krmljenje molznic pa pridelavo in spravilo krme ter pravilno prehrano živine. Daljši film o gozdarstvu, je film Janeta Kavčiča (1956) z naslovom O gozdu bi rad nekaj povedal. Adamičev film (1956), ki prikazuje združništvo, dejavnost in napredek na vseh področjih kmetijstva, je Zemlja kliče. Adamič, za katerega lahko rečem, da se je med drugim temeljito posvetil prav filmom o kmetijstvu, je leta 1957 posnel tudi film o vinogradništvu v Železnih dverih Sok naše zemlje. Leto kasneje je Jože Bevc posnel film o ribištvi na slovenski obali Morje je dobro. Adamičev zadnji film v tem sklopu je film o pomenu gozdnih mravelj, ki

uničujejo škodljivce, Mala zaveznica (1962). Med filmi o poklicih, k jih je snemal Lojze Jurc, je tudi pet filmov o kmetijstvu: Poklici v kmetijstvu, živinska smer (1966), Poklici v kmetijstvu, rastlinska smer in Več mleka, manj dela (1968), Dosuševanje krme (1969) in Preudarno sadjarstvo (1977). Najnovejši pa so filmi, v katerih so večinoma sodelovali etnologi, in sicer Lan režiserja Petra Zobca (1978), Planšarstvo in sirjenje na ovčji planini režiserja Naška Križnarja (1979), Na domačiji režiserja Francija Slaka (1982) in Čebelarstvo režiserja Slavka Hrena (1984). Med »politične« in socialne filmske zapise o kmetijstvu in kmetstvu lahko poleg filmov o gradnji združnih domov, ki jih ne bom posebej omenjal, prištevamo filme Agrarna reforma, delitev zemlje v Stični (1946), Prvi kongres združnikov v Ljubljani in Sodni proces proti veleposestnikom, »kulakom«, v Mariboru (1950). Iz novejšega časa pa sta zanimiva predvsem dva filma: Lepo je živeti na deželi, režiserja Jožeta Bevca (1973), film o moških v izumirajoči slovenski vasi, ki ne najdejo nevest, zato opravljajo poleg drugih težkih kmečkih, kot sta oranje in gnojenje, del tudi tradicionalna ženska dela, kot so molža, likanje in kuhanje, a se iz tega začaranega kroga rešujejo s tem, da se odpravijo po žene v Dalmacijo, in film Kmetijskega proizvajalca Mikolaša prvi dopust režiserja Filipa Robarja Dorina (1984), film o nagradnem dopustu združnika na slovenski obali. Iz leta 1958 pa je film Crne marame, film o ženskah, ki se v vasi Strmec na Tolminskem na gorskih kmetijah same prebijajo skozi življenje, ker so jim med vojno okupatorji pobili može. Posebno poglavje so filmi o konjih, začeni s filmoma Naši Lipicanci in Beli konji v režiji Metoda in Milke Badjura (1951, 1958) ter krajši film Žrebčarna v Lipici, film o kobilah, ki povrže žrebe.

»Morsko žetev«, solinarstvo, sta prva »obdelala« Martin Rikli in Mario Foerster v filmu Sol iz morske vode (1954) ter Jane Kavčič v dveh filmih: Črno in belo ter Grenka sol (1966).

Slovensko filmsko podjetje Viba film je snemalo reklamne filme tudi za različne naročnike iz drugih predelov takratne države. Mihajlo Cagič je leta 1953 posnel film Novi silosi, leto kasneje film o kombajnih Zmaj, film o pridelovanju sončnic Suncokret (1963) in film o proizvodnji in uporabi umetnih gnojil I biljka traži hranu (1967). Rade Mladenović je leta 1963 posnel film o sadjarstvu, proizvodnji marmelad in sadnih sokov v Budimki Dalekim putevima, Predrag Delibašić pa leta 1965 film o vino-

gradništvu in podjetju Navip Vina teku. Med kmetijskimi reklamnimi filmi za slovenske naročnike je najstarejši Kmetijski žurnal (1956). Knjige založbe Kmečka knjiga pa prikazuje povezanost kmetskega življa s knjigo, Milan Stante je leta 1960 posnel film o hmeljarstvu v Savinjski dolini in pivovarni Laško Zeleno zlato. Za Perutnino iz Ptuja pa je izvrstni reklamni film Med belim in rumenim, o vzreji kokoši, valjenju jajc, predelavi in prodaji piščančjega mesa, leta 1969 posnel France Kosmač. Pri tem ne moremo prezreti legendarne reklame iz leta 1978 Rad imam mleko. Za kratki film Seme, vir življenja, posnet za Semenarno, pa žal ni podatkov o letu izdelave.

Po letu 1950 je bilo posnetih še nekaj krajših filmskih zapisov, ki prikazujejo traktor (1953), farmo v Hrašah pri Smledniku (1962), Hmezad Žalec s silosi za hmelj ter farmi na Ptuj in Ihanu (1963).

Med filmi, za katere ni znana letnica nastanka, sta še filma Gozd niso samo drevesa in Ribištvo na slovenski obali.

Na koncu bi omenil še zanimiv film Plamen v dvonožcu, režiserja Maka Sajka iz leta 1968, ki je nekaj posebnega in ga zaradi tega ne moremo uvrstiti v nobeno izmed opisanih »serij«. Pripoveduje o kmetu Brovču iz Koritnice, ki je bil pravi »kmetijski inovator«, saj je izrabil vodno silo tako rekoč za vsa dela na kmetiji. Voda mu je poganjala žičnico, slamoreznicu in sekuro za sekanje drv ter plug brez vprege, z njeno pomočjo pa je celo razvažal gnoj po njivi. Zakaj pisanje o filmih o kmetijstvu in kmetstvu, v katere sem vključil tudi panoge, ki so z njima tesno povezane: gozdarstvo, ribolov solinarstvo in kmečki turizem? Predvsem: zato, da bi se širša javnost sploh seznanila, koliko se je država, prek nje pa filmska podjetja, posvečala tej pomembni gospodarski dejavnosti, pa tudi zato, ker so ti filmi, eni zaradi starosti, drugi pa zaradi dokumentarne ali izpovedne vrednosti, eden izmed bistvenih sestavin filmske zbirke v Slovenskem filmskem arhivu. Pomembni so za slovensko filmsko zgodovino, hkrati pa omogočajo zgodovinarjem, agronomom, etnologom, krajinarjem, sociologom, tehnikom in drugim različne raziskave.